

પૂરક વાચન

1. ઈચ્છાકાકા

યુનીલાલ મડિયા

જન્મ : 1922, અવસાન : 1968

યુનીલાલ કાળિદાસ મડિયાનો જન્મ રાજકોટ જિલ્લામાં આવેલા ધોરાજીમાં થયો હતો. તેઓ નવલકથાકાર, નવલિકાકાર, નાટ્યકાર, વિવેચક અને કવિ હતા. ‘વ્યાજનો વારસ’ વગેરે નવલકથાઓ, ‘ઘૂઘવતાં પૂર’, ‘શરણાઈના સૂર’, ‘અંતઃસ્રોતા’ વગેરે વાર્તાસંગ્રહો, ‘રંગદા’, ‘શૂન્યશેષ’, ‘રામલો રોબિનહૂડ’ વગેરે એકાંકી અને ત્રિઅંકી નાટ્યસંગ્રહો આપ્યા છે. 1957નો રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક તથા ‘રંગદા’ નાટ્યસંગ્રહ માટે 1947-51ના નર્મદ સુવર્ણચંદ્રકથી તેઓ સાહિત્યજગતમાં સન્માનિત થયા છે.

આ વાર્તામાં કેન્દ્રસ્થાને ઈચ્છાકાકાનું પાત્ર છે. બધાની નજરમાં આ મહાશય મીઠી ઈર્ષાનું કેન્દ્ર બની ગયા છે, કારણ કે ‘વરના બાપ’ની જેમ અતિ મહત્વની વ્યક્તિ તરીકે જાનમાં આવેલા સૌનું ધ્યાન ખેંચે છે. શિયાળાની કડકડતી ઠંડીના દિવસોમાં વેવાઈને ત્યાં જાનૈયા થઈને વરરાજા સાથે ગયેલા યુવાવર્ગની આજે એક ઈચ્છા છે કે લગ્નમાં મોડે સુધી હાજરી આપવાની સઘળી જવાબદારી ખબર ના પડે એ રીતે ઈચ્છાકાકાના માથે ઢોળી વેવાઈએ રાખેલા ઉતારામાં ગોદડાં અને ઓઢવાનું મેળવી લઈને, બને તો વધુ ને વધુ સાધનો દબાવીને રાખવાં, જેથી ઠંડીથી રક્ષણ થાય; પછી ભલે બીજાના ભાગે કશું ન વધે ! યુવાન હૈયાંની ધિંગામસ્તી અને ઠકામશ્કરીનું સુંદર શબ્દચિત્ર લેખકે ઉપસાવ્યું છે, તેથી વાર્તા સળંગ રસપ્રદ બની છે.

જાનૈયાઓ જાનીવાસમાં આવ્યા ત્યારે સૌને, ઊંટ મારવું પડે એવી આકરી તરસ લાગી હતી; છતાં, પહેલું કામ પાણી પીવાનું ન કર્યું, પણ પાગરણ ભર્યા હતાં, એ ઓરડી પર જ હલ્લો લઈ ગયા.

કારણ હતું. પોષ મહિનો હતો. રીંગણી બાળી નાખે એવાં હિમ પડતાં હતાં. તેમાં વળી, ભોગજોગે જાનને ઉતારો પણ ભાદરના મધવહેણ ઉપર ઝળૂંબી રહેલા દરબારગઢમાં મળ્યો, પછી તો ટાઢની કાતિલ અસરનું પૂછવું જ શું ?

હજી તો સમીસાંજ હતી. જાનનાં સામૈયાં પણ નહોતાં થયાં. ત્યાર પછી જમીકારવી સૂવા જવાને તો હજી ભવ એકની વાર હતી. પણ તરસ લાગે, ત્યારે કૂવો ખોદવા બેસાય છે ? અને આ પચ્યાસ માણસ વચ્ચે સાવ પાપડ જેવી પાતળી ત્રીસ ગોદડી વેવાઈએ આપેલી એ કોને પૂરી થાય ?

સૌએ બબ્બે ગોદડાં બગલમાં મારીને ઉતારાના મનગમતે ખૂણે સંઘરી દીધાં. ‘ખાવાનું ન જડે તો કાંઈ નહિ, પણ ઓઢવાનું નહિ જડે, તો આખી રાત ઠૂંઠવાવું પડશે.’ આ સૂત્રને નજર આગળ રાખીને જ આ ગોદડાં-લૂંટ ચાલી.

‘એલા એય, ઓલો ઈચ્છાકાકો, મારો દીકરો, વરનો બાપ હોય એટલો રુઆબ કરે છે, તો એને આજે ગોદડાં વિનાનો રખડાવીએ તો જ ખરા.’

‘હા, હોં ! ઈ વાત સરસ સૂઝી. મારા બેટાને ગોદડાં વગરનો રાખીએ, તો એનેય ખબર પડે કે જડ્યા’તા ખરા જાનૈયા !’

‘ઈ જ લાગનો છે. જેતલસરને જકસને ચાના એકેક કોપમાં પણ મારે દીકરે આડી જીભ વાવી. કહે કે, ઈ તો વેવાઈને માંડવે જઈને જ ચા પીશું. આંહી ટેશનમાં તો ચા મોંઘીદાટ જેવી હોય. એક તો પૈસા વધારે લ્યે, ને પાછી સાવ ભૂ જેવી ચા આપે. આમ કહીને આખી જાનને ચા વિનાની જ રાખી.’

‘તો તો આજે એના પર રીગડી કરીએ. વરરાજા ફેરા ફરી લેશે, ત્યાં સુધી ઈ તો વેવાઈને માંડવે હશે, એટલે મોડોમોડો આંહી આવશે... ને આપણે તો બબ્બેની સોડ તાણીને... ઘરડ... ઘરડ...’

પછી સામૈયાં થયાં. વરબેઢિયું આવ્યું અને વેવાઈને ઘેર જઈને વરરાજા તોરણ છબી આવ્યા.

પણ એ તો વરરાજાને કન્યાનો લોભ હતો; જાનૈયાઓને તો જમ્યા સિવાય બીજો કયો લોભ હતો ? પણ ના, આજે તો જાનૈયાઓને જમવાનો પણ એટલો લોભ નહોતો, જેટલો ગાદલાં-ગોદડાં સંભાળવાનો લોભ હતો.

ખાધું ન ખાધું કરીને જાનૈયાઓ તો ઉતારે આવીને પોતપોતાનાં ડબલ ગાદલાંઓ ઉપર પડ્યા. ઊંચેજીવે આવેલા, એટલે ઓડકાર પણ ગાદલાં ઉપર સૂઈને જ ખાધા.

પછી વેવાણો કલવો લઈને આવી, પણ મારા વાલીડાઓ કોઈ ઊભા ન થયા. રખે ને ડિલની હૂંફ આપીને હૂંફાળું બનાવેલું ગાદલું બીજો કોઈ પચાવી પાડે !

છાબ લઈને જવા માટે વરના મામાએ જાનૈયાઓને પડકાર્યા, ત્યારે એ પડકારથી જ કેટલાકનાં નાક ઘરડઘરડ બોલવા લાગ્યાં.

‘એલાવ, લાપશી કાંઈ બહુ દાબી છે, તી અટાણમાં સૌનું ધારણ વળી ગયું ?’

પણ જવાબ આપવા જેવી મૂર્ખાઈ કોઈ કરે ખરું ?

છાબ લઈને પણ વરરાજાના અંગત પાંચ માણસો જ ગયા.

ત્યાં તો પાછળથી ભૂમ પડી : ‘પાગરણ ઓછું છે, એટલે વેવાઈને કહેજો, ઝટ મોકલી આપે. નહિતર જાનૈયાઓ ટાઢે ઠરશે.’

વેવાઈએ અંતરિયાળ આડોશી-પાડોશીઓના પટારા ઉઘાડાવ્યા.

વાળંદ આવીને ગાદલાં-ગોદડાંનો ઢગલો કરી ગયો.

‘એલા એય ! વેવાઈને ઘેરે ઓશીકાં-બોશીકાં છે કે પછી એમ ને એમ જ સૌ સૂએ છે ?’

વાળંદે કહ્યું : ‘ભાઈશા’બ ઓશીકાં ન હોય એવું બને ? પણ આટલાં સામટાં માણહને ક્યાંથી પૂરાં પડે ?’

‘પૂરાં ન પડે એનો અમને કોઈ વાંધો નથી, ઓશીકાંની જગ્યાએ એકેક ગોદડું મૂકવું પડશે, બીજું શું ?’

સૌએ શહેનશાહના દીકરાઓની જેમ જ લંબાવ્યું.

વેવાઈને ત્યાંથી જાન બહુ મોડે જમીને ઊઠી, એટલે પાછળથી માંડવિયાઓ અને એમના પછી પીરસણિયાઓને જમતાં બહુ સમય લાગ્યો. પછી વધુંઘટ્યું માગણભિખારીઓને આપવામાં અને ચોકો સાફ કરવામાં રાતના બાર વાગી ગયા.

વેવાઈએ વરઘોડાની તૈયારી કરવાનું કહેવડાવ્યું.

વરરાજાએ શણગાર સજવા માંડ્યો.

ધોતિયાની પાટલી ચીપવામાં જેટલો વખત લાગ્યો, એથી ત્રણ ગણો વખત તો સાફાએ લીધો. આજે મોડા-ભેગું મોડું કરાવવું હોય એમ સાફાએ પણ જાણે રૂસણાં લીધાં. કેમે કર્યું વરરાજાના માથા ઉપર ફીંડલું સરખું બેસે જ નહિ. એક વખત બરોબર વીંટાઈ ગયું. પણ અરીસામાં જોતાં લાગ્યું કે કપાળ ઉપર વાળનાં વાંકડિયાં જરીક દેખાતાં રહેવાં જોઈએ એ નથી રહી શક્યાં. બીજી વખત માંડમાંડ એ વાળનું પતાવ્યું, ત્યાં છોગા માટે છેડો ટૂંકો પડ્યો !

છેવટે, જેમતેમ ફીંડલું મૂકી, માથે પીંછી ખોસીને વરરાજા તૈયાર થયા, ત્યારે રાતના એકનો સુમાર થયો હતો.

આ વખતે જાનૈયાઓમાંના ઘણાખરાઓએ તો એકેકી ઊંઘ પણ ખેંચી કાઢી હતી. આવી ત્રણત્રણ ગોદડાં અને બબ્બે ગાદલાંની હૂંફ ક્યાંથી મળે ?

વરઘોડો ચડ્યો ત્યારે બહુ ઓછા જાનૈયાઓ જાગતા હતા - વર, અણવર, વરના બાપ, ઈચ્છાકાકા અને લૂણ ઉતારનાર એક-બે છોકરીઓ. સારું થયું કે માંડવિયાં સ્ત્રીપુરુષો મોટી સંખ્યામાં આવી પહોંચ્યાં હતાં.

હથેવાળો થતાં પણ બહુ વાર લાગી. બે બ્રાહ્મણો સોપારીના ભાગ વહેંચવામાં વઢી પડ્યા, તે એક કલાકે તેમની વચ્ચે સમાધાન થયું. પછી કન્યાદાન દેવાયું. હથેવાળો પત્યો, એટલે ચોરીના થાંભલા ખોડાવા શરૂ થયા.

રાતના અઢી વાગ્યા હતા. ટાઢ કહે કે મારું જ કામ. વરરાજાએ તો લાંબા ડગલાની નીચે એક ગરમ બંડી ચડાવી લીધી હતી, એટલે બીક જેવું નહોતું; પણ કન્યાને હજી હમણાં જ નવડાવી હતી, તેથી આ ઠારને લીધે થરથર ધ્રૂજતી હતી. તેના વાંસાની ધ્રુજારીને લીધે તે પર અઢેલીને પડેલ તેની બહેનનો હાથ જ્યારે થરથર્યો, ત્યારે એણે શાલ લાવીને કન્યાને લપેટી લીધી.

આ ટાણે જાનીવાસામાં જાનૈયાઓ એક પડખું ઊંનું થવાથી સોડમાં હળવેકથી બીજું પડખું ફેરવતા હતા.

ઈચ્છાકાકા પાસે સોપારીની થેલી હોવાથી માંડવિયાઓ તેમનો જીવ ખાતા હતા. કેટલીક સ્ત્રીઓએ તો ગીતમાં પણ ઈચ્છાકાકાને ઝડપ્યા :

જોયું જોયું રે ઈચ્છા ! તારું મોટપણું રે,

તેં તો સોપારીના કટકા સારુ હેઠું જોયું રે...

ઠંડીમાં ઈચ્છાકાકા ધ્રૂજતા હતા, છતાં આ લીટીઓ સાંભળતાં ધન્યતા અનુભવી રહ્યા.

વરઘોડિયાં ફેરા ફરી રહ્યાં એટલે સૌ જાનીવાસા તરફ જવા ઊપડ્યા. સૌથી મોખરે વાળંદ કિટ્સન લાઈટ

લઈને ચાલતો હતો. પાછળ વરઘોડિયાં, એની પાછળ અણવર, ઈચ્છાકાકા અને બીડાં લેવા માટે વેવાઈપક્ષનો સ્ત્રીવર્ગ ચાલતો હતો.

ઉતારામાં અત્યારે નસકોરાંનો અવાજ ન ગણીએ, તો સાવ શાન્તિ હતી.

ગોરમહારાજે ગોત્રેજના ચાંદલા આગળ દીવો કર્યો અને બે માટલીઓ ગોઠવી. વરઘોડિયાં કોડી રમવા બેઠાં. ઈચ્છાકાકાએ પોતાને સોંપાયેલો હવાલો હજી છોડ્યો નહોતો.

કોડીની રમત રમાઈ રહી, એટલે વેવાણોએ બીડાં માગ્યાં.

ઈચ્છાકાકા સિવાય બીજો કોઈ પણ માણસ એવી શક્તિઓ નહોતો ધરાવતો, જેને નાણાવિષયક જવાબદારી સોંપી શકાય.

હવે બન્યું એવું, કે બીડાં લેનારી વેવાણોની સંખ્યા ધાર્યા કરતાં ઘણી મોટી નીકળી પડી. એ સૌને જુદી-જુદી રકમનાં બીડાં જમણા હાથની મૂઠીમાંથી ડાબી હથેળીમાં બરોબર, બે વખત ગણીને આપવા જતાં ઘણો સમય વીતી ગયો.

વરરાજાને તો આખા દિવસનો નકોરડો ઉપવાસ હતો અને ઠેઠ મોડેથી ફરાળ મળ્યું હોવાથી, એમાં કાંઈ સોદરી વળી નહોતી. એ તો થાકોડાને લીધે કડકડતું ધોતિયું અને બોસ્કીના પહેરણ સોતા, કરચલી પડવાની પણ બીક રાખ્યા વિના ખાટલામાં પડ્યા.

અણવર પણ આખા દિવસની ઓનરરી - માનાર્હ - મજૂરી કરી હોવાથી થાકીને ટેં થઈ ગયો હતો. તેમણે પણ જગ્યા કરીને લંબાવ્યું.

વરના બાપા તો આગલી રાતે રૂપિયાની કોથળીઓ ગણવા આડે ઊંઘી જ નહોતા શક્યા. તેમાં વળી આજની પણ પોણી રાત ભાંગી. આજના ખરચનો હિસાબ આવતી સવારે લખવાનું નક્કી કરી, તેમણે પણ કબજો ઓશીકા નીચે મૂક્યો.

લૂણાગરી છોકરીઓ તો આમેય ઊંઘતી જ હતી. એ તો બિચારી આવતાંવેંત જ ઢળી પડી.

ઈચ્છાકાકાને વેવાણોએ બીડાં માટે બહુ રોકી રાખ્યા. રાતના ત્રણને ટકોરે ઈચ્છાકાકા દાખલ થયા, ત્યારે ઓરડામાં ત્રણસે કેંડલ પાવરની ફૂંફાડા નાખતી કિટ્સન લાઈટ સિવાય બીજું કોઈ જાગતું નહોતું. જાનૈયાઓ બધુંય પાગરણ વીણીચૂણીને દબાવી સૂતા હતા અને અત્યારે કેવી મીઠી ઊંઘ માણી રહ્યા હતા ! બેટમજીઓએ કરી છે ને કાંઈ !

હવે પાંસળાં વીંધી નાખે એવી ટાઢમાં કરવું શું ? સૂવાની તો ક્યાંય જગ્યા જ નહોતી. ડિલ પણ પાતળું નહોતું, નહિતર સાંકડેમોકળે પણ કોઈ બે જણની વચ્ચે સમાસ કરી શકાત. પણ હવે ઊંઘ્યા વિના કાંઈ હાલશે ? ...ને સૂવાની જગ્યા તો ધારો કે કદાચ મળી હોત; તોપણ ઓઢવાનું શું ? નવાબજાદાઓએ ઓશીકે પણ ગોદડાં જ મૂક્યાં છે !

અને આવી મોડી રાતે પાગરણ લેવા વેવાઈને ત્યાં પણ કોણ જાય ? વાળંદ પણ હમણાં જ વીંઝણો લઈને માંડવે વહ્યો ગયો. પગલાંનો જ ફેર પડ્યો.

ઈચ્છાકાકા મૂંઝાય અને એનો તોડ ન આવે એવું બને ?

બાળની ચોકડી પાસે જે બે જણ સૂતા હતા, તેમની વચ્ચે સહેજ પોલાણ રહી જવા પામેલું, એમાં હળવે...ક રહીને ઈચ્છાકાકાએ પડખાભેર ઉભડક જેવી સ્થિતિમાં લંબાવ્યું.

પણ આમ જો આખી રાત પડ્યો રહું તો-તો હાડકાંના સાંધા જ રહી જાય ને ! ને એકથરાં નળિયાંવાળા ખપેડામાંથી સીધા વરસતા ઠારમાં ઢૂંઢવાઈ જ જાઉં કે બીજું કંઈ થાય ?

છેવટે ઈચ્છાકાકાએ એક તુક્કો અજમાવ્યો.

પડખામાં જે જણ સૂતો હતો, એના વાંસા ઉપરથી પહેરણ ઊંચું કરીને હળવેક રહીને, ત્યાં કાકાએ પોતાની જીભ ફેરવી !

પેલો ભડકીને જાગી ગયો. આંખમાં ભરેલી ઊંઘને કિટ્સન લાઈટનો ઉજાસ આંજી નાખતો હતો. પાછળ વાંસામાં કૂતરું જીભ ફેરવી ગયું હોય એમ ભીનું-ભીનું લાગતું હતું. પણ કૂતરું તો અહીં... અત્યારે ક્યાંથી આવે ? ત્યારે કોઈ માણસે...?

‘કાં ઈચ્છાકાકા...’

ઈચ્છાકાકાએ ફરીથી એના પગની ઘૂંટી ઉપર જીભ ફેરવી !

‘આ શું, ઈચ્છાકાકા ? શું થયું છે ?’

ઈચ્છાકાકાના મોંમાંથી લાળ ચાલી જતી હોય, એમ પેલો ઊંઘભરી આંખે પણ કળી શક્યો.

‘શું થયું છે ઈચ્છાકાકા ?’

ઈચ્છાકાકાને હેડકી ઊપડી હોય એમ તેઓ હ...ફ...હ...ફ...હ...ફ... કરી રહ્યા હતા. તેમાં વચ્ચે-વચ્ચે તેઓ ત્રુટક શબ્દો બોલ્યા : ‘તમે કોઈ, હ...ફ, જરાયે ગભરાતા નહિ હો ! હ...ફ ઈ તો હું આજ સવારે ઓલ્યું કૂતરું...હ...ફ... સહેજ દાઢ બેસારી...હ...ફ... તમે કોઈ જરાય બીજો મા હ...ફ...’

પેલાને સમજતાં વાર ન લાગી કે ઈચ્છાકાકાને હડકાયું કૂતરું આભડ્યું છે ને લબરકી શરૂ થઈ છે. તુરત એણે ઊભા થઈને ગોળામાંથી પાણીનો કળશો ભર્યો અને જ્યાં-જ્યાં ઈચ્છાકાકાએ જીભ ફેરવી હતી, ત્યાં-ત્યાં સાફ કરી નાખ્યું. ‘પાડ માનું ભગવાનનો કે બટકું ન ભર્યું, નહિતર ભેગાભેગી મનેય લબરકી ને એમાંથી હડકવા જ થાત કે બીજું કંઈ ?’

‘હવે ઈચ્છાકાકાની પડખે સુવાય ખરું ? ઊઠીને બટકું ભરી લે-તો પછી એનો ટાંટિયો વાઢવો મારે ?’

પેલો ગભરામણમાં જ બહાર નીકળી ગયો. ત્યાં એક ફાટેલું બૂંગણ પડ્યું હતું. તેના અર્ધા ભાગ પર લંબાવી, બાકીનું અર્ધું માથે ઓઢી લીધું અને લબરકી ન થાય, તો ઘેર જઈને શનિવારે હરમાનને નાળિયેર વધેરવાની બાધા લીધી.

આજે ઈચ્છાકાકા ઉપર અડી કરવાના આશયથી અને એમની રીગડી થાય છે, એ જોવાની મજા માણવા સારુ ઘણાખરા જાનૈયાઓ ઊંઘ્યા જ નહોતા અને ગોઢડાંમાં મોં સંતાડીને મૂંઝમાં હસતા હતા.

ઈચ્છાકાકાની હેડકીનો હ...ક્ હ...ક્ અવાજ સાંભળીને તેમના જમણે પડખે સૂતેલો બીજો જણ પણ હળવેકથી ગોઢડું ખસેડીને ઊભો થયો.

ઈચ્છાકાકાએ કહ્યું : ‘હ...ક્, કાં એલા કીરપા, હ...ક્ ઊભો કાં થ્યો ? ...હ...ક્ તું જરાય બીજે મા હો... હ...ક્...’

અને વાક્ય પૂરું કરતાં તો તેમના પાન ખાધેલ મોંમાંથી લાળનો કોગળો નીકળી પડ્યો.

કીરપો કહે, ‘કાકા, આંહી, મારો સાળો ધામ બહુ થાય છે. હું બારો ઓશરીમાં જાઉં છું.’

કીરપો બહાર ગયો. બધાએ બહાર જઈને કાકાની લબરકી વિશે બીતાં-બીતાં ગુસપુસ કરવા માંડી. તેમનામાંના કોઈ અનુભવીએ કહ્યું કે, હડકવામાં દરદીને માથે ગોઢડાં નાખતાં મેં જોયાં છે ખરાં. એને માથે ગમે તેવું કાંઈક ભારે વજન નાખી રાખવું જોઈએ, એટલે ઊભો ન થઈ શકે ને બીજા કોઈને આભડે નહિ.

સૌનાં પેટમાં ફડક-ફડક થતું હતું, કે આપણે તો સવાર સુધી જાગતા જ બેસવું છે એટલે વાંધો નહિ; પણ ન કરે નારાયણ ને આ બીજા ઊંઘનારામાંથી કોકને ઈચ્છોકાકો દાઢ બેસાડી દીએ, તો તો રામકહાણી જ થાય ને ?

તુરત સૌએ પોતપોતાનાં ઓઢેલાં, અને એ સિવાય ઓશીકે-પાંગતે મૂકેલાં બધાંય ગોઢડાં વીણીચૂણીને ઈચ્છોકાકાને ઓઢાડી દીધાં અને બહાર ઓશરીમાં, ભાદરની પાટમાં વીંઝાતા હિમ જેવા સુસવાટામાં અને માથે ખપેડામાંથી વરસતા ઠારમાં ખોડ્યાની જેમ ઠૂંઠવાતા બેસી રહ્યા.

ઈચ્છોકાકાને હૂંફ વળી, એટલે તેમની હેડકી બેસી ગઈ !

બે દિવસના ઉજાગરા વેઠેલા ઈચ્છોકાકા તે દિવસે ઊંઘ્યા છે કાંઈ !

● શબ્દસમજૂતી

જાનીવાસો જાનનો ઉતારો **હલ્લો** ધસારો, હુમલો **હિમ પડવું** અતિશય ઠંડી પડવી **ઝળૂંબવું** ઝૂકવું **કાતિલ** કતલ કરે એવું, ઘાતક **ગોદડી** કપડાંના કકડા વગેરે ભરીને બનાવેલું હલકું, પાતળું ઓઢણ કે પાથરણું **ઠૂંઠવાવું** ઠંડીથી અકડાઈ જવું - ધ્રૂજવું **રુઆબ** રોફ **આંહી** અહીં **ટેશન** સ્ટેશન **સામેયું** સામું આવવું (અહીં) વાજતે-ગાજતે વરરાજા-જાનને સામે લેવા જવું, જાનનો સત્કાર કરવો **વરબેઢિયું** વરબેડિયું (વર .. બેડું) (કુમારિકાને માથે બેડું કે કળશ મૂકી) વરને વધાવવાનો એક લગ્નવિધિ **તોરણ છબવું** માંડવે જઈને વરરાજાએ તોરણને સ્પર્શ કરવાનો વિધિ **ઓડકાર** વરને કન્યાપક્ષ તરફથી મોકલાતો કંસાર **મસે** મશે, બહાને **અટાણમાં** અત્યારમાં (ખૂબ વહેલું હોવાનો ભાવ છે) **ધારણ** ઘોર નિદ્રા, ઊંઘથી ઘોરવું તે **પાગરણ** પથારીનો સામાન **પટારો** મોટી પેટી **માંડવિયાઓ** કન્યાપક્ષના માણસો **પીરસણિયાઓ** રસોઈ પીરસનારા માણસો **સુમાર** આશરો (અહીં) વખત, સમય **વરઘોડો** પરણવા જતા વરની સવારી **અણવર** વરની સાથે આવેલો સાથી (ઘણું કરીને વરનો અનેવી અણવર બનતો હોય છે.) **લૂણ ઉતારવી** બલા દૂર કરવા પાત્રમાં મીઠાના ગાંગડા નાખી તે માથા પર ફેરવવું **હથેવાળો** વરકન્યાના હસ્તમેળાપનો વિધિ, પાણિગ્રહણ **કન્યાદાન** કન્યાને વિધિવત્ પરણાવવી તે, તે વખતે કન્યાને અપાતી પહેરામણી **ચોરી** વરકન્યા પરણવા બેસે તે મંડપ, માલ્યરું **ખોડવું** રોપવું **વાંસો** બરડો, પીઠ **અઢેલવું** ટેકો દેવો **કિટ્સન લાઈટ** ગેસથી બળતી એક પ્રકારની બત્તી **વરઘોડિયાં** નવદંપતી **બીડું** (અહીં) વરપક્ષ તરફથી

કન્યાપક્ષની સ્ત્રીઓને આપવામાં આવતો લાગો **ગોત્રેજ** ગોત્રજ, કુલદેવતા, ગોતરજ **નકોરડો** કશું ખાધા વિનાનો **ફરાળ** ઉપવાસમાં ખવાતાં ફળો અને અન્ય વાનગીઓ **થાકોડો** થાક **બોસ્કી** એક પ્રકારનું રેશમી કાપડ **સોતું** સહિત **માનાઈ** વેતન લીધા વગર કામ કરનારું, માનદ **પોણું** આખામાં પા ઓછું (એકના ચાર સરખા ભાગમાંથી ત્રણ ભાગ જેટલું, ૩/૪, ૦૩૩) **સમાસ** સમાવું તે, સમાવેશ **તોડ** નિકાલ **ઉભડક** અર્ધું ઊભું, નિરાંત વગર બેઠેલું **એકથરાં** એક થરવાળા **ખપેડો** ઉપરનું છાપરું **ઠાર** ઠંડી **તુક્કો** મનનો તરંગ **હેડકી** ભારે શ્વાસનું ડચકું **લબરકી** ('લબરકો' પરથી) લપકારો, જીભને લબૂક-લબૂક બહાર કાઢવી તે **બૂંગણ** ગાડામાં પાથરવાની મોદ **હરમાન** હનુમાનજી **બાધા** માનતા, આખડી **ધામ** તાપ, ઉકળાટ, બફારો **બારો** (ઓરડાની) બહાર **રામકહાણી** વીતકકથા, દુઃખની કહાણી **પાંગત** પથારી કે ખાટલાનો પગ તરફનો ભાગ, પાંગથ **ખોડયું** ઝાડનું જૂનું થડિયું, મોટું લાકડું

● રૂઢિપ્રયોગ

- ઊંટ મારવું પડે એવી તરસ લાગવી - ખૂબ જ તરસ લાગવી
- રીગડી કરવી - હેરાન કરવું
- આડી જીભ વાવવી - અવરોધ ઊભો કરવો, ના પાડવી
- પચાવી પાડવું - બથાવી પાડવું
- સોદરી વળવી - સંતોષ થવો, તૃપ્તિ થવી
- પાડ માનવો - ઉપકાર-આભાર માનવો.
- ઢાઢ બેસાડવી - બચકું ભરવું

